

О. Є. Хомік,*канд. філол. наук, доц.,**Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,**доцент кафедри української мови*

ЕВФЕМІЗМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ТАБУЙОВАНИХ ТВАРИН В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ

Статтю присвячено виявленню лексико-семантичних розрядів словесних табу на позначення тварин і дослідженню основних способів творення евфемізмів на їх позначення. З'ясовано, що механізми лінгвістичної номінації евфемістичної лексики ураховують особливості міфологічного мислення, віру в магічну силу слова, концептуальні уявлення про український лінгвокультурний простір – структурну характеристику, ціннісні орієнтири, класифікаційні ознаки тощо.

Ключові слова: евфемізм, табуйовані тварини, лінгвістичні механізми творення евфемізмів, апотропей, міфологічна свідомість, лінгвокультурний простір.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. Важливим складником проблеми табу, аналізованої в мовознавчому аспекті, є вивчення лінгвістичних механізмів і структурно-семантичних ознак евфемістичних номінацій, поява яких зумовлена заборонаю вживати ті чи інші міфологічно значущі й ціннісно орієнтовані назви на позначення табуйованих істот, зокрема представників тваринного світу. Оскільки евфемістична лексика фіксує не тільки первинні, але й вторинні уявлення людини про світ й інтегрована в систему її пізнавальної діяльності, це дозволяє розглянути означену проблему в контексті її лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників, взаємодія яких саме і визначає логіку відбору слів для евфемізації, специфіку їх внутрішньої форми та прагматичної значущості. Вивчення цієї проблеми сприятиме поглибленому розумінню механізмів формування окремих лексико-семантичних груп, допоможе глибше збагнути особливості семантики, структури та функціонування евфемізмів як феноменів українського лінгвокультурного простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різномасштабне вивчення евфемізмів неодноразово ставало об'єктом наукових студій як зарубіжного, так і українського мовознавства. В останні десятиріччя означеній проблемі присвятили роботи І. Мілева [8], В. Великорода [2], К. Кантур [7], І. Решетарова [11], Н. Цісар [17] та інші. Проте евфемістична лексика, що виникла під впливом дії табу і належить до концептуальних складників українського лінгвокультурного простору, досі потребує детального вивчення. Міфологічно марковані об'єкти, зокрема назви на позначення табуйованих тварин, зберігають свою сакральну значущість протягом тривалого побутування в українській народній культурі, що приводить до появи парадигм різних номінацій, які групуються навколо одного об'єкта та формують свій особливий образ світу.

Постановка завдання, теоретична та практична значущість. Мета розвідки полягає у визначенні лінгвістичних механізмів творення евфемізмів на позначення табуйованих тварин, з'ясуванні структурно-семантичних і функційних особливостей їх номінацій. **Об'єктом** дослідження є назви на позначення небезпечних тварин в українському лінгвокультурному просторі; **предметом** – структурно-семантичні та функційні особливості евфемізмів на їх позначення. **Результати** дослідження дозволять конкретизувати та поглибити вироблені в мовознавстві наукові уявлення про

взаємозв'язок мови й архаїчної свідомості, виявити механізми формування української евфемістичної лексики, зумовленої дією табу. Матеріали розвідки можуть знадобитися під час укладання етнолінгвістичного словника українських старожитностей, тлумачних і синонімічних словників; під час викладання курсів «Сучасна українська мова: Лексика і фразеологія», «Українознавство», спецкурсів і наукових семінарів, присвячених проблемі лінгвістичного аналізу українського фольклору та міфології.

Джерелами фактичного матеріалу є словники різного типу, етнографічні збірники, монографічні дослідження, а також наукові статті, присвячені аналізованій проблемі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. У кожній мові є обов'язкові теми, для пом'якшеного опису яких використовуються евфемізми. Ці теми охоплюють такі галузі людської життєдіяльності, які з найдавніших часів уважалися особливими, забороненими, сакральними, тому звернення до них вимагало від комуніканта вживання певної мовленнєвої заміни, тобто евфемізму. У зазначеній культурній функції евфемізми тісно пов'язані з дією табу. За нашими спостереженнями, серед лексико-семантичних розрядів словесних табу визначальними за архаїчністю та чисельністю є назви на позначення тварин, що, залежно від причин табування, доцільно поділити на такі тематичні групи:

1. Назви, що виникли внаслідок прагнення давніх мисливців уберегтися від небезпеки [6]. Відповідно евфемізації підлягали передусім імена найбільш загрозливих для людини тварин і плазунів, наприклад ведмедя, вовка, змії, адже однією з визначальних характеристик первісної свідомості є неконвенційне розуміння мовного знака. «Слово чи ім'я передусім викликає істоту або явище, що називається, запрошує з'явитися до мовця» [6, с. 12]. Так, зокрема, у різних народів існує уявлення про демонічний характер вовка, його тісний зв'язок із нечистою силою, шкоду, яку він завдає людині та її господарству. Звідси поява низки евфемістичних назв: *він; такий; кузка; сірий; сірман; сіроманець; дядько; поганець; малий; малей; той малий; нехар; тайда; флов; флиган* [6]. Міфологічні уявлення про небезпечну тварину визначають вибір евфемістичної номінації та механізми її творення, закономірності яких розкриємо нижче.

2. Назви на позначення диких тварин, гризунів, земноводних і плазунів, яких здавна вважали «причетними» до нечистої сили, наприклад заєць, жаба, миша. Так, заєць у народній традиції має такі евфемістичні назви, як *кривень, куций, куцохвостий, косоокий*, що цілком відбивають міфологічні уявлення про його зв'язок із нечистою. Як зазначає М. Жуйкова, їх можна пов'язати з коренем **krivъ*, утвореним від праслов'янського дієслова **kriti 'pizati'*, тобто 'відрізаний, нецілий' [5, с. 29]. Дослідниця вважає, що слова *кривий, куций* (і семантично пов'язані з ними) стосуються не стільки просторових понять 'непрямий' чи 'нецілий', скільки ширшого світоглядного поняття 'поганий'. Кривизна тут тотожна чорному, прогнилому, нечистому, а отже, разом з іншими фізичними вадами вважається у народній традиції негативним, деструктивним явищем, ознакою нечистої сили. У зв'язку з цим інтерпретувати евфемізми на позначення зайця можна з певним застереженням, зважаючи на те, що він як міфологічна істота належить до небезпечних тварин, а сама назва носить явно виражений вторинний характер.

3. Назви на позначення табуйованих птахів, зокрема журавля, лелеки, сокола, яструба. Табування цих істот пов'язане передусім із народними віруваннями про їх амбівалентний характер. Так, образ *жайворонка* містить два протилежні начала – небесне і хтонічне [3, с. 639], а самі назви на його позначення (*корибіг, молибіг, молибіжка, молибіща, набогастій, набогастійко, хвалибіг*) можуть осмислюватися в

контексті релевантної для міфопоетичної свідомості опозиції *чистий (святий, добрий) – нечистий (диявольський, злий)*. Зважаючи на сказане, припускаємо, що наведені лексеми містять не тільки вказівку на відношення цього птаха до Бога, але й мають аксіологічну характеристику. Відтак номінації жайворонка з компонентом *-бог-* (*-біг-*) можна розглядати як евфемістичні, а в контексті сучасних світоглядних уявлень класифікувати як стерті евфемізми.

4. Назви на позначення табуйованих комах, наприклад павук, жук оленка. Так, *оленка* – комаха, яка здавна вважалася сакральною, адже була пов'язана із Сонцем, уявлялася його «нареченою», була провідницею між двома світами. За народними віруваннями, ця істота була пов'язана з ворожбою, надприродними силами, але не наділялася негативними властивостями (як більшість комах) [12, с. 221]. В українців її називають *оленка, ворожка, зозулька, папирулька, Катерина, Олена, Варвара*. Безперечно, існує зв'язок між значенням імені *оленка/ Олена* (з грец. – *світла*) та сонцем (*світом, світлом*). Назви *ворожка (ворошька)* [16] можна інтерпретувати віруваннями українців використовувати оленок для різноманітних ворожінь, прогнозів тощо. Номінацію *зозулька (зозулька)* – уявленнями про зовнішній вигляд зозулі-пташки. Так, вірогідно, колір пір'я зозулі справив на давніх українців неабиякий вплив, а тому «називання інших істот і явищ дійсності зозулиним «ім'ям» за ознакою *плямистий, строкатий, рябий*» є не випадковим у лінгвокультурному просторі українців» [10, с. 10]. Зовнішній вигляд комахи, імовірно, вплинув і на виникнення назви *папирулька* [16], яку можна пояснити латинським словом *papula* «кулястий дрібний предмет», що логічно пов'язується із відповідною формою комахи і/або чорними крапками на надкриллях [16, с. 199].

5. Назви на позначення свійських тварин з метою їхнього захисту від будь-якої небезпеки (віл, корова, вівця). На думку науковців, саме слово *худоба* на сьогодні є стертим евфемізмом зі значенням «поганий, убогий», в основі якого лежить прагнення первісної людини обдурити спершу злі сили, духів хвороби, пізніше – недобррозичливих людей, які могли зурочити тварину, нашкодити їй [6]. Це ж, вірогідно, можна сказати й про назви більшості свійських тварин. Зокрема, етимологію слова *баран* пов'язують із закличним словом *Бир (бир-бир)* або виводять із давн. тюрк. **baran* «той, що іде», назву *віл (бик)* – із лтш. *biscēt* «звучати, гудіти» [18, с. 258].

Прикметно, що лінгвістичні механізми творення евфемізмів на позначення будь-яких табуйованих істот мають певні спільні закономірності. Так, найдавнішим способом є вживання особових чи вказівних займенників (іноді з додаванням типової ознаки небезпечної істоти): *він* (вовк, ведмідь); *такий* (вовк, ведмідь); *та, що під корчом сидить* (змія). Це пов'язано з тим, що чим несуттєвішою є ознака, покладена в номінацію, тим більшу апотропеїчну функцію вона має. Порівняймо з назвами табуйованих людей, хвороби та нечистої сили: *воно* (дитина), *така* (вагітна жінка), *така, що в кут упала*; (вагітна жінка); *така, що в Москву поїхала* (вагітна жінка); *та, що ногу зламала* (вагітна жінка); *той /та* (чорт, ворожбит, хвороба), *та, що літає* (хвороба); *та, що кості ломить* (хвороба); *тот хромий* (чорт); *тот куций, що невільно згадувати* (чорт); *тот-непростий* (чорт, ворожбит).

Серед основних лінгвістичних механізмів творення евфемістичних назв можна виділити ті, семантика яких містить указівку на зовнішні ознаки табуйованої істоти: *великий* (ведмідь), *клишоногий* (ведмідь), *малий/ малей* (вовк), *дрібнах* (вовк), *сірий* (вовк), *довга* (змія), *сліпаня/ сліпачка* (змія), *ряба рябуха* (змія), *попейриста* (змія), *чорнушка* (миша), *вухань* (заєць), *сивушка* (миша). Як бачимо, окремі номінації не можуть бути продуктивно пояснені без урахування специфіки організації окремих

фрагментів міфопоетичної моделі світу та зв'язків між окремими її фрагментами. Зокрема йдеться про протиставлення *великий – малий*, що лежить в основі евфемістичних номінацій вовка і ведмедя. Варто зауважити, що слово *малей* має синонім *дрібнах*, який можна розглядати як результат прагнення увиразнити евфемістичне значення слова й відповідно посилити його апотропеїчність. Мабуть, у контексті давніх міфологічних уявлень про можливі засоби відвернення небезпеки слід аналізувати й номінації на позначення змії (*сліпачка, сліпаня*) як такі, що швидше спрямовані на досягнення бажаного стану тварини, ніж фіксують її об'єктивний зовнішній вигляд.

Позбавлена, на перший погляд, міфологічного підґрунтя й особливих евфемістичних особливостей номінація *попейериста* на позначення змії теж виконує оберегову функцію, адже лексика зі значенням «строкатий», «рябий», як зазначалося вище, використовується для називання різних табуйованих істот. Так, уважається, «що противник громовержця (чорт) має назву *рябий, строкатий ... 'такий-сякий, рябий, чорний, ну і погнав коня'* – негативна семіотична значущість *рябого* підтверджується синонімічним використанням двох евфемістичних назв чорта – *рябий і строкатий*» [9, с. 152]. Водночас, як слушно зауважує Л. Невська, і сама номінація *попейериста*, аналізована в контексті міфопоетичного простору індоєвропейських народів теж має виразний евфемістичний характер [9, с. 152].

Виникнення значної кількості евфемізмів пов'язано із такою оціннісною опозицією, як «*свій (безпечний, людський, добрий) – чужий (небезпечний, надприродний, злий)*». У зв'язку з цим цікавими є назви на позначення вовка – *колядник, гість*. Це пов'язано, на нашу думку, з уявленнями про колядників як таких, що приходять з *іншого, чужого* світу. Підтвердженням такого розуміння є первісне значення іменника **gostis* «чужинець, чужоземець», зафіксоване в етимологічному словнику української мови [4: I, с. 57]. *Гість* у народній традиції – об'єкт сакралізації й шанування, адже сприймається як особа, що з'єднує «свій» і «чужий» світи [12, с. 531]. Порівняймо з іншими назвами табуйованих істот і явищ: *гостиць, гостинець* (хвороба), *чужинець, чужий* (чорт).

Прагнення мовців захиститися від табуйованих тварин шляхом переведення їх на інший, вищий рівень ієрархічної сакральної організації світу чи переходу до «свого» світу лежить в основі таких евфемізмів, як: *вуйко* (ведмідь), *дядько* (вовк); *цариця* (змія); *богиня* (змія).

Продуктивними є евфемістичні назви, в основі значення яких міститься загальноаксіологічне значення *добро – зло: нехар, нехаринець, поганец, поганин* (вовк); *біда, поганюка* (змія) та різні часткові оцінки, зокрема: а) інтелектуальна: *розумна* (змія), *мудра* (змія); б) емоційна: *веселуха* (жаба), *весилушка* (жаба), *веселик* (журавель); в) естетична: *краса* (змія), *гидь* (змія), *гидота* (змія); г) етична: *бестидниця* (змія).

Особливий інтерес, на нашу думку, викликають ті назви, що належать до різних аксіологічних полюсів: з одного боку, *краса* (змія), а з іншого – *гидь* (змія), *гидота* (змія). Узагалі праслов'янське **krasa* мотивоване кольоропозначенням, що сприймається символічно і найвищою мірою позитивно. Таким чином «**krasa* споріднене з **kresati/ *krēsiti* – «викрешувати вогонь, іскри; сікти, рубати»; **krēs* – первісно «оживання, оживлення природи, людини»... Семантично **krasa* реконструюється як «колір життя», звідки потім – «червоний колір, рум'янець» (обличчя)», «цвітіння, цвіт (рослин)», і, нарешті, найбільш загальне – «краса» [18: 12, с. 140]. Вірогідно, що в основі цієї назви лежить давнє значення «колір життя», утім не можна виключати й мотивацію аналізованих назв уявленням про прекрасне, оскільки

в народній культурі красиве усвідомлюється як добре, благе [1, с. 15]. Це цілком узгоджується із механізмами та способами актуалізації лексичних одиниць із метою досягнення бажаної апотропеїчної дії.

Цілеспрямовану актуалізацію конотативних властивостей слів, що належать до міфологічної лексики і характеризуються меліоративною конотативністю, фіксують назви *панна* (жаба), *тай ти панна* (жаба; змія), *пан* (*пані/панок*) (миша). Порівняймо з евфемізмами, утвореними на основі лексики із пейоративним значенням: *біда* (змія), *поганка* (змія), *паскуда* (змія), *паскудниця* (змія), *паршивка* (змія); *поганець* (вовк); *поганин* (вовк).

Як зазначалося вище, міфологічні імплікації властиві і для етимологічного значення таких назв, як *веселуха* (жаба), *весилушка* (жаба). Згідно зі словником М. Фасмера, слово *веселий* відповідає ст.слав. *весель*, болг. *вѣсел*, чеш. *veselý*, слвц. *veselý*, польск. *wesoly...*// спорідн. лтш. *vėsel̃s* «здоровий, цілий, неушкоджений», що є розширеннями і.-є **vesu-*; сер.д.-інд. *vásu* – «гарний», авест. *vaŋhi*, *vohu-*, гальськ. *vesu-*, ірл. *fíu* «гідний, рівний» [15: I, с. 303]. Наведений лексичний матеріал різних індоєвропейських мов свідчить про одноплановість конотативної семантики слова *веселий*, що практично унеможлиблює інтерпретацію української евфемістичної назви *веселуха* в термінах енантіосемії. Евристично значущими у цьому випадку є факти слов'янської культурної традиції, у якій, за спостереженнями М. Толстого, зустрічаються, хоч і не численні та достатньою мірою випадкові, але яскраві й переконливі приклади вживання лексеми *веселий* у магічній обереговій функції, пов'язані із загальною темою «смерть» [13]. З огляду на це, а також, зважаючи на хтонічний характер міфологічного персонажа *жаба* та його тісний і безпосередній зв'язок зі смертю [див: 3; 12; 13], міфологему *веселуха* (жаба) слід розглядати як продовження загальної тенденції використовувати слово із кореневим елементом *весел-* з обереговою функцією. Таку ж функцію виконує й номінація *веселик* (журавель), на що вже давно вказали дослідники, наголошуючи на особливостях народної етимології цього слова, що в українському лінгвокультурному просторі асоціюється із поняттям «журитися, сумувати». Порівняймо з текстом оберегової примовки: «*Веселик, веселик, колесом, перев'яжи дорогу червоним поясом*», яку вимовляли, коли вперше бачили невесні журавля».

Евфемістичні назви на позначення табуйованих тварин утворюються також на основі метонімічних перенесень, що містять указівку на: а) місце мешкання істоти, що називається: *підземна* (змія), *та що в плиттю сидит* (змія); *тота під корчом* (змія), *та, що в землі* (миша), *цар земляний* (миша); б) типову поведінку табуйованої тварини: *лазюха* (змія), *свистак* (змія), *та, що сичит* (змія), *дзвінко* (півень), *крикуль* (півень), *крикун* (півень), *співак*, *співух* (півень), *муркотун* (кіт), *хапко*, *хапуля*, *хапанка* (кіт); в) стрижневі оберегові явища, наприклад *камінь*, *осика*: *закаменник* (вовк), *скаменник* (вовк), *осина* (змія). Такі назви часто ускладнюються лексемами із семантикою «відсилення небезпечної істоти» чи компонентами, що містять додаткову обереговість. Порівняймо: *осина, пек би їй, погане їй імни* (змія), *тот-скаменник, пушов бы туды, де люде не ходят* (ворожбит), *осинна, пішла бы в терня, не в люди* (хвороба). Такі евфемізми, згідно із народними віруваннями, по-перше, змушують табуйовану істоту заклякнути і відступитися від людини (*скаменюшник*, *осина*, *скаменник*), по-друге, вказують на місце перебування небезпечних надприродних істот – під осикою, під каменем (*осинавець/ осинавчиха*, *закаменник*), по-третє, відсилають у чужий простір (*тот, пушов бы туды, де люде не ходят*).

Висновки та перспективи дослідження. Отже, табу є історично детермінованою категорією міфологічної свідомості, що визначається всією сукупністю ставлення людини до забороненої істоти. Звідси – внутрішня змістова і структурна неоднорідність евфемізмів, що виявляється у виникненні назв із оцінною семантикою, утворенні синтетичних та аналітичних номінацій, які містять уявлення про важливі складники міфологічної організації українського лінгвокультурного простору. В евфемістичних назвах на позначення табуйованих тварин відбиваються екстралінгвальні конотації та пресупозиції, значення яких є необхідними для пояснення специфіки їх семантичної деривації. Образ тієї чи іншої табуйованої тварини, який визначається із сукупності назв, що належать до різних семантичних моделей, постає як цілісна сутність, яка в межах українського лінгвокультурного простору відтворює всю суму знань про об'єкт евфемістичної номінації.

Проведене дослідження накреслює перспективи подальшого аналізу різних номінацій і текстів, що мають евфемістичний характер; дозволяє з'ясувати особливості сакральної функції мови як однієї з найдавніших, визначити присутні фрагменти українського лінгвокультурного простору.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Истина. Добро. Красота: Взаимодействие концептов. Логический анализ языка. Языки эстетики: Концептуальные поля прекрасного и безобразного/ Отв. ред. Н.Д. Арутюнова. М. : Индрик, 2004. С. 5–29.
2. Велигорода В. Б. Семантичні та функціонально-прагматичні характеристики евфемізмів в англійській мові : автореф. ... дис. канд. філол. наук : 10.02.04. Л., 2008. 19 с.
3. Гура А. В. Символика животных в славянской традиции. М. : Индрик, 1997. 912 с.
4. Етимологічний словник української мови: В 7-т. / Редкол. О. С. Мельничук (голова) та ін. К. : Наук.думка, 1982–1989. Т. 1–3.
5. Жуйкова М. Номінація смерті та архаїчне мислення. Студії з інтегральної культурології. Спеціальний випуск “НЗ”. 1996. № 1. THANATOS. (Народознавчі зошити). С. 28–62.
6. Зеленин Д. К. Табу слов у народов Восточной Европы и Северной Азии. Сб. МАЭ. Л., 1929–1930. Т. 8–9. С. 1–167.
7. Кантур К. О. Антропосемічні евфемізми та їх функціонально-прагматичні особливості (на матеріалі англійської, французької, української та російської мов) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Одеса. 2011. 19 с.
8. Мілева І. В. Евфемістичні фразеологізми сфери подружнього життя (фрагмент діалектного словника). Лінгвістика. 2012. № 3 (1). С. 160–169
9. Невская Л. Г. К семантике пестрого в балто-славянском языке. Этимология. 1984. М. : Наука, 1986. С. 150–156.
10. Пастух Н. А. Зооморфні образи в українському фольклорі. Образ зозулі : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. філол. наук : 10. 01. 07. Львів, 2001. 19 с.
11. Решетарова І. В. Засоби евфемії в масмедійному дискурсі початку ХХІ століття. [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Донецьк, 2010. – 20 с.
12. Славянские древности: Этнолингвистический словарь: В 5-ти томах./ Под общ. ред. Н. И. Толстого. М. : Международные отношения, 1995. Т. 1. А–Г. 584 с.
13. Толстой Н. И. Культурная семантика славянского *vesel-. Язык и народная культура. Очерки по славянской мифологии и этнолингвистики. М. : Индрик, 1995. С. 309–311.

14. Трубочев О. Н. Происхождение названий домашних животных в славянских языках М. : Изд-во АН СССР, 1960. 116 с.
15. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: в 4 т. / пер. с нем. и доп. О. Н. Трубочева. М. : Прогресс, 1964–1973.
16. Філак І. Я. Мотивація вживання антропонімів в ентомологічній лексичі. Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. 2008. Вип. 12. С. 198–199.
17. Цісар Н. З. Вторинна номінація в системі української медичної термінології: дисертація ... кандидата філологічних наук: 10.02.01 Львів, 2008. 267 с.
18. Этимологический словарь славянских языков. Праoslavянский лексический фонд/ Под ред. чл.-корр. АН СССР О. Н. Трубочева. М. : Наука, 1974–1992. Вып.1–18.

Referenses

1. Arutjunova, N. D. (2004), *True. Good. Beauty: The interaction of concepts. Logical analysis of the language. Languages of aesthetics: Conceptual fields of the beautiful and the ugly [Istina. Dobro. Krasota: Vzaimodejstvie konceptov. Logicheskij analiz jazyka. Jazyki jestetiki: Konceptual'nye polja prekrasnogo i bezobraznogo]*, Indrik, Moscow, Pp. 5–29.
2. Velikoroda, V. B. (2008), *Semantic and functional-pragmatic characteristics of euphemisms in English : Extended abstract of candidate's thesis [Semantichni ta funkcional'no-pragmatichni harakteristiki evfemizmov v anglijs'kij movi]*, Lviv, 19 p.
3. Gura, A.V. (1997), *The Symbolism of Animals in Slavic Folk Traditions [Simvolika zhivotnyh v slavjanskoj narodnoj tradicii]*, Indrik, Moscow, 912 p.
4. (1982–1989), *Etymological Dictionary of the Ukrainian Language [Etimologichnij slovník ukrajins'kogo movy] : 7 Vol, Nauk.dumka, Kyiv, Vyp. 1–3.*
5. Zhujkova, M. (1996), *Name of death and primary thinking [Nominacija smerti ta arhajichne mislennja]. Studio with integrated culturology. Special issue [Studiji z interral'noji kul'turologiji. Special'nij vipusk "NZ"]*, № 1. THANATOS, Pp. 28–62.
6. Zelenin, D. K. (1929), *Taboo Words Among the Peoples of Eastern and Northern Asia [Tabu slov u narodov vostochnoj i Severnoj Azii]. The Collection of the Museum of the Anthology and Ethnography [Sbornik muzeja antologii i jetnografii]*, Vol. 8, Publishing house of Academy of Sciences of the USSR, Leningrad, 151 p.
7. Kantur, K. O. (2012), *Anthropo-Semitic euphemisms and their functional and pragmatic peculiarities (on the material of English, French, Ukrainian and Russian) [Antroposemichni evfemizmi ta ih funkcional'no-pragmatichni osoblivosti (na materialy anglijs'kogo, francuz'kogo, ukrajins'kogo ta rosij's'kogo movy)]*: Extended abstract of candidate's thesis, Odesa, 19 p.
8. Milieva, I. V. (2012), *Euphemistic phraseologisms of spheres of marriage (fragment of dialectal dictionary) [Evfemistichni frazeologizmi sferi podružhn'ogo zhittja (fragment dialektного slovníka)]*. Lingvistika – 2012, Vol. 3 (1), Pp. 160–169.
9. Nevskaja, L. G. (1986), *To the semantics of motley in the Balto-Slavic language. Etymology. 1984 [K semantike pestrogo v balto-slavjanskom jazyke. Jetimologija. 1984]*, Nauka, Moscow, Pp. 150–156.
10. Pastuh, N. A. (2001), *Zomorphic images in Ukrainian folklore. Cuckoo's image : Extended abstract of candidate's thesis [Zoomorfni obrazi v ukrajins'komu fol'klori. Obraz zozuli]*, Lviv, 19 p.
11. Reshetarova, I. V. (2010), *Means of euphemism in the media discourse of the early twenty-first century : Extended abstract of candidate's thesis [Zasobi evfemiji v masmedijnomu diskursi pochatku XXI stolittja]*, Donetsk, 20 p.

12. (1995), *Slavic antiquities Ethnolinguistic dictionary* [*Slavjanske drevnosti: Jetnolingvisticheski slovar*], 5 Vol. / Pod red. N. I. Tolstoho, Mezhdunarodnye otnoshenija, M., Vyp. 1, 584 p.

13. Tolstoy, N. I. & Tolstaya, S. M. (2000), *Name in the Context of Popular Culture* [*Imja v kontekste narodnoj kul'tury*] / Pod red. N. D. Arutunova. *Language about Language*. Moscow : Languages of Russian culture, P. 597–624.

14. Tolstoy, N. I. (1995), *Cultural semantics of Slavic *vesel-* [*Kul'turnaja semantika slavjanskoho *vesel-*]. *Language and folk culture. Essays on Slavic mythology and ethnolinguistics* [*Jazyk i narodnaja kul'tura. Oчерki po slavjanskoj mifologii i jetnolingvistiki*], Indrik, Moscow, Pp. 5–29.

15. Trubachev, O. N. (1960), *Origin of Names Allowed in the Slavic* [*Proishozhdenie nazvanij domashnih zhivotnyh v slavjanskih jazykah*], Publisher Academy of Sciences of the USSR, Moscow, 116 p.

16. Vasmer, M. R. (1986–1987), *Etymological Dictionary of the Russian Language* [*Jetimologicheskij slovar' russkogo jazyka*], 4 Vol., Progress, Moscow.

16. Filak, I. Ja. (2008), *Motivation of the use of anthroponyms in the entomological vocabulary. Modern problems of linguistics and literary criticism* [*Motivacija vzhivannja antroponimiv v entomologichnij leksici. Suchasni problemi movoznavstva ta literaturoznavstva*], Vyp. 12, Pp. 198–199.

17. Cisar, N. Z. (2008), *Secondary nomination in the medical terminology system : Extended abstract of candidate's thesis* [*Vtorinna nominacija v sistemi ukraïns'koï medichnoï terminologii*], Lviv, 19 p.

18. (1974–1992), *Etymological dictionary of Slavic languages. Slavonic lexical fund* [*Jetimologicheskij slovar' slavjanskih jazykov. Praslavjanskij leksicheski fond*], Vol. 1–18, Nauka, Moscow.

Е. Е. Хомик,

*Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина,
доцент кафедры украинского языка*

ЭВФЕМИЗМЫ ДЛЯ ОБОЗНАЧЕНИЯ ТАБУИРОВАННЫХ ЖИВОТНЫХ В УКРАИНСКОМ ЛИНГВОКУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Статья посвящена выявлению лексико-семантических разрядов словесных табу для обозначения животных, исследованию основных способов создания соответствующих эвфемизмов. Выяснено, что механизмы лингвистической номинации эвфемистической лексики учитывают особенности мифологического мышления, веру в магическую силу слова, концептуальные представления об украинском лингвокультурном пространстве – структурную характеристику, ценностные ориентиры, классификационные признаки.

Ключевые слова: эвфемизм, табуированные животные, лингвистические механизмы создания эвфемизмов, апотропей, мифологическое сознание, лингвистическое пространство.

EUPHEMISMS FOR THE MARKING OF TABOO ANIMALS IN THE UKRAINIAN LINGUISTIC AND CULTURAL SPACE

An important component of the taboo problem is the study of structural and semantic features of euphemisms, the appearance of which is conditioned by the prohibition of using names for the marking of dangerous representatives of the animal world. The purpose of the study is to examine the linguistic mechanisms of the creation of euphemisms for the marking of taboo animals and the functional features of the use of their nominations. The object of the study is the euphemistic vocabulary for the marking of the forbidden animals; the subject is the structural-semantic and functional features of euphemisms on their marking.

The results of the study will make it possible to concretize the scientific ideas about the interconnection of language and archaic consciousness, to reveal the peculiarities of the formation of the Ukrainian euphemistic vocabulary, determined by the action of taboo.

Names for the marking of the animals, depending on the causes of taboo, are divided into five thematic groups. Linguistic mechanisms for the creation of euphemisms are the subject to certain regularities. The peculiarity of the mythological vocabulary as a phenomenon of the secondary nomination is determined in the semantic space of the archaic consciousness and is established by determining the specificity of the connection between the inner form and the meaning of the word. The signs of denotate that can be used for the euphemistic naming of taboo animals are the size, place of residence, colour, appearance, peculiarities of motion, function, axiological assessment, etc. In euphemistic names, extra-linguistic connotations and presuppositions are reflected, the meanings of which are necessary to explain the specificity of the form-creative features of semantic derivation of analyzed lexemes. The image of a dangerous animal appears as an integral entity, which within the Ukrainian cultural tradition reflects the whole amount of knowledge about the object of the euphemistic nomination.

The conducted research outlines the prospects for further analysis of various types of nominations and texts, which are subject to euphemisation; allows us to find out the certain characteristics of the sacred function of the language as one of the most ancient, to determine the essential fragments of the Ukrainian linguistic-cultural space.

Key words: euphemism, taboo animals, linguistic mechanisms of creation of euphemisms, apotropies, mythological consciousness, linguistic and cultural space.